

LA NORMALITZACIÓ LINGÜÍSTICA AL QUEBEC *

per Jacques MAURAI

Membre del Consell de la llengua francesa

I. INTRODUCCIÓ

S'ha tardat bastant a definir els objectius de les diferents legislacions lingüístiques conegudes al Quebec des del 1969 (*Llei per a promoure la llengua oficial*) al 1983 (*Llei que modifica la Carta de la llengua francesa*) passant per la *Llei sobre la llengua oficial del 1974* (anomenada «lleï 22») i la *Carta de la llengua francesa del 1977* (coneguda per «lleï 101»); en efecte, hom pot trobar des del 1r. Congrés de la llengua francesa al Canadà (1912), alguns elements que, 60 anys més tard, apareixeran en textos legislatius. Però, és realment entre 1960 i 1970, època coneguda amb el nom de la «Revolució Tranquilla» (és a dir, el període d'intens moviment social que seguí l'acabament del règim del 1r. ministre Maurice Duplessis i l'arribada del Partit Laboral al poder), quan va poder començar-se a establir un consens sobre les principals mesures per revaloritzar l'estatut del francès al Quebec.

II. DEFINICIÓ DELS OBJECTIUS

Als anys 60, sobretot per raó de la Comissió reial d'investigació sobre el bilingüisme i el biculturalisme instituïda pel govern federal, la futura legislació lingüística demanada per amplis sectors de la societat van veure's assignats sis objectius principals:

— *El rebuig del bilingüisme*: Els francòfons s'adonen cada vegada més que, al Canadà, a més de suportar la càrrega del bilingüisme, aquest fenomen

* Text inclòs en el núm. 83 de *Langages* (1986) i traduït del francès per Mercè Batlle i Casas.

és la via real de l'assimilació lingüística, tal com ho recorda l'empdronament decennal: l'any 1961, el percentatge de transferències lingüístiques del francès cap a l'anglès en altres províncies fora del Quebec varia del 9,3 % (nouveau-Brunswick) al 81,7 % (Terre-Neuve), amb una mitjana del 34,3 % (alta respecte de la mitjana del 27,2 % del padró del 1951).

A més, el francès manté difícilment les seves posicions al mateix Quebec i, el 1969, en un article que tingué molt ressò, tres demògrafs de la Universitat de Montreal preveuen la seva davallada a Montreal, tradicionalment considerada pels quebequesos com la «segona ciutat francesa del món»: segons ells, l'any 2000, els francòfons només representaran del 52,7 % (hipòtesi desfavorable) al 60 % (segons la seva hipòtesi favorable) de la població d'aquesta ciutat (cf. Charbonneau, Henripin i Légaré, 1969). Tot i que aquestes precisions semblen no poder-se fer avui, nogensmenys aquestes han marcat fortament els debats sobre l'adopció de les diferents legislacions lingüístiques.

Així i tot, cal afegir que el rebuig del bilingüisme no ha estat només l'actitud d'una minoria fortament visible (grups independentistes, sindicats, associacions intel·lectuals, associacions patriòtiques): la majoria dels francòfons han estat, sens dubte, sempre a favor del bilingüisme, per exemple amb el desig que els seus fills siguin bilingües, i, a resultes del clima de seguretat portat des del 1977 per la *Carta de la llengua francesa*, els sondeigs demostren una evolució de l'opinió cap a un retorn a un cert bilingüisme, especialment pel que fa als cartells públics on la llei preveu l'unilingüisme francès (excepte en alguns casos: grups religiosos, missatges polítics, ideològics o humanitaris, activitats culturals d'un grup ètnic).

Un tret que marcà el debat lingüístic quebequès als anys 60, i que encara continua avui, és el que es discuteix en termes de bilingüisme individual o funcional i d'unilingüisme: gairebé mai no es fa referència al concepte de diglòssia (i encara menys al de «conflicte lingüístic», tan freqüent en els sociolingüistes catalans). No obstant això, alguns sectors de l'economia continuen funcionant d'una manera diglòssica (cf. Maurais 1984a).

— *La divisió del poder econòmic*: L'informe de la Comissió reial d'investigació sobre el bilingüisme i el biculturalisme va causar gran sorpresa a finals dels anys 60, quan va revelar que al Quebec els francòfons ocupaven el lloc núm. 12 a l'escala dels ingressos, just al davant dels immigrants d'origen italià i els Amerindis (aquests a baix de tot de l'escala). Si, en el conjunt del Canadà, els anglòfons tenien un ingrés d'un 20 % superior al dels francòfons, els canadencs d'origen britànic guanyaven en un 35 % als francòfons al Quebec. Aquesta inferioritat econòmica es reflectia en l'estructura jeràrquica de les empreses: mentre que el 80 % de la població quebequesa és població de llengua francesa, al 1970 els anglòfons ocupaven el 80 % de càrrecs de comandament en el sector privat (cf. Bouthillier i Meynaud, 1972 : 61-62).

— *Escola i llengua de treball*: El 1967, un comitè creat pel Ministeri d'Educació remarcava en el seu informe el fet que els fills dels immigrants al·loglots (ni anglòfons ni francòfons) eren tan nombrosos en les escoles angleses com els nens d'origen britànic (cf. Bouthillier i Meynaud, 1972 : 701). I el moviment només va fer que créixer al llarg dels anys. El curs 1971-1972, en conjunt al Quebec, el 83 % dels fills d'immigrants freqüentaven l'escola anglesa. Fins i tot, un nombre cada cop més elevat de francòfons triaven l'escola anglesa: 25.000 al 1972, 31.000 al 1974 (Saint-Germain, 1980 : 87). A finals dels anys 60, esdevé evident el fet que si es volia aturar aquest moviment d'anglització no només calia restringir l'accés a l'escola anglesa: calia abans de res que l'ensenyament del francès esdevingués una necessitat socio-econòmica. Per aconseguir això, només hi havia un mitjà: fer de la llengua francesa la llengua normal i habitual en l'àmbit laboral a tot el Quebec, limitar la presència de l'anglès en les empreses als càrrecs indispensables per poder assegurar la comunicació amb els aliats comercials de fora del Quebec.

— *La protecció del consumidor*: Des dels anys 60, per tant, abans de les legislacions lingüístiques, algunes grans societats comencen a afrancesar una part de les seves activitats, sobretot el marketing, per respondre així a les exigències de la seva clientela de poder ser atesa en francès, cada vegada més. Al 1967, el Ministeri d'Agricultura es mostra pioner en l'adopció d'un reglament que obliga que la llengua francesa ocupi almenys el mateix lloc que una altra llengua pel que fa a l'envasament de productes alimentaris i agrícoles.

— *L'aspecte francès del Quebec*: Durant molt temps els cartells comercials, sobretot a les ciutats, es van fer principalment, tot i que només en alguns llocs, en anglès. En rigor, això podia allargar-se fins al segle XIX quan els anglòfons constituïen el 55 % de la població de Montreal i una mica menys de la meitat de la del Quebec. La urbanització del segle XX, amb l'augment de la proporció dels francòfons a les ciutats, no ha tingut una repercussió immediata en la qüestió dels cartells públics, de manera que la majoria de llengua francesa devia viure en un ambient que no reflectia la seva cultura.

— *El respecte a la minoria de parla anglesa*: El Quebec ha tractat sempre de manera generosa la seva minoria anglesa amb l'esperança (en bona part il·lusòria) de millorar el tractament reservat a la minoria francòfona en les províncies angleses. A la pràctica, aquesta actitud «era profitosa per als anglòfons del Quebec» (Bouthillier i Meynaud, 1972 : 49). A mesura que la situació fora del Quebec continuava deteriorant-se, la minoria anglòfona apareixia gaudint de privilegis sense mesura amb el seu pes demogràfic (per exemple, en el repartiment del poder econòmic). Si un consens s'ha anat conformant per poder restringir els seus privilegis, mai —excepte en

alguns individus aïllats— no ha afectat el que apareixia com a drets fonamentals (com l'existència d'una xarxa escolar de llengua anglesa, la publicació d'una versió anglesa de les lleis quebequeses o bé la possibilitat de tenir un judici en anglès).

III. LES DIFERENTS ETAPES DE LA POLÍTICA LINGÜÍSTICA: CAP A UNA DEFINICIÓ DE L'ESTATUT FRANCÈS AL QUEBEC

Els objectius anteriors han inspirat, a nivells diferents, les quatre lleis sobre la llengua adoptades pel Quebec des del 1969.

La *Llei per a promoure la llengua oficial* de 1969 (anomenada també «lleï 63»), que donava lliure accés a l'escola anglesa tant als aïnglòts com als francòfons, va ser adoptada per una Assemblea nacional literalment assetjada pels manifestants i va ser la causa de la derrota del partit de la Unió Nacional a les següents eleccions. No obstant això, tot confiant a l'Oficina de la llengua francesa el poder d'aconsellar el govern sobre qualsevol qüestió legislativa o administrativa capaç de fer de la llengua francesa la llengua normalment emprada a les empreses privades o públiques, aquesta llei suscitava la posada en marxa de mecanismes que procuressin la implantació del francès com a llengua normal en l'àmbit laboral i prepararia així el camí a les legislacions posteriors.

La *Llei sobre la llengua oficial* de 1974 limitava l'accés a les escoles angleses als nens que, per mitjà d'un test, podien demostrar el domini d'aquesta llengua (aquest aspecte de la llei serà severament jutjat i, tot llevant-li una part del seu electorat anglòfon, serà interpretat com una de les causes de la derrota del Partit Liberal a les eleccions de 1976). A més, aquesta llei va imposar el bilingüisme en els cartells i en l'etiquetatge dels béns de consum i va obligar les empreses a afrancesar-se.

La *Carta de la llengua francesa* de 1977 limita l'accés a l'escola anglesa als nens que almenys un dels pares ha fet els seus estudis primaris en anglès al Quebec. Els cartells públics s'hauran de fer només en francès (amb l'excepció de les associacions ètniques o religioses: en aquests casos preval el bilingüisme). Es reconeix a tots els quebequesos el dret a comprar béns i a ser atesos en francès i el dret a treballar en aquesta llengua. Totes les empreses amb més de 50 persones treballant han de procedir a l'anàlisi lingüística de les seves activitats i negociar amb l'Oficina de la llengua francesa un programa de francesització. Paral·lelament, les empreses han de prendre les mesures necessàries per augmentar la presència de francòfons pel que fa als càrrecs de comandament i en el si dels consells d'administració: és el que s'ha anomenat la «francofonització»; així, estan lligades la francesització (la

generalització de l'ús del francès) de les empreses i la promoció social dels francòfons. Finalment, el francès és declarat com a única llengua oficial de l'Assemblea nacional (tot i que es continua oferint una versió anglesa —no oficial— de les lleis) i les persones morals quan hagin de defensar una causa davant dels tribunals ho han de fer en francès (aquests articles seran invalidats pel Tribunal Suprem del Canadà).

A la tardor del 1983, el govern del Partit quebequès presentà algunes modificacions a la *Carta de la llengua francesa* (*Llei que modifica la Carta de la llengua francesa*, anomenada també «lleï 57»). Aquestes esmenes intenten principalment de reconèixer el caràcter distint de la comunitat anglesa del Quebec.

IV. EL FRANCÈS, LLENGUA OFICIAL: PERÒ, QUIN FRANCÈS?

La llei de 1974 i la de 1977 fan del francès «la llengua oficial del Quebec». Aquestes lleis van ser adoptades en un moment en què encara era molt present la qüestió del «joyal», variant de llengua característica sobretot dels ambients més peculiars de Montreal, molt afectada pel seu contacte amb l'anglès, i que un moviment literari intentava d'il·lustrar, sobretot al teatre. G. Lefebvre ha resumit molt bé, des del 1962, la posició dels dos grups presents:

«Un grup polític xovinista, que considerava el “joyal” com un parlar nacional distintiu, contribuiria a la llarga a l'anglització total d'un petit poble que segurament no volia mantenir un patois com a mitjà d'expressió davant de tothom (...). Des del punt de vista literari, la gent evita el fet d'escriure un francès massa artificial i molt allunyat de la llengua parlada per poder sentir-se còmode» (Lefebvre, 1962 : 246).

Ni la llei de 1974 ni la de 1977 fan referència al francès regional del Quebec, tot i que confien a l'Oficina de la llengua francesa un poder de normalització (estandardització) lingüística; segons S. Aléong, el moviment de purificació terminològica, al qual procedeix l'Estat quebequès, es relaciona amb el desig del Quebec d'afirmar-se en el pla internacional i, més concretament, en el si de la francofonia:

«Una visió així, de les relacions entre el francès quebequès i una norma lingüística internacional, procedeix directament d'un tipus de nacionalisme independentista en què la vocació internacional de l'Estat quebequès és incompatible amb la legitimació d'un francès molt particularitzat i d'ús regional. Els esforços en la correcció de la llengua no es fan tant per una preocupació d'acostament amb França com per una voluntat de participació en una comunitat lingüística internacional. Gràcies al francès internacional, el

Quebec podrà sortir d'un ghetto lingüístic envoltat de 260 milions d'anglòfons» (Aléong, 1981 : 40).

La francofonia és, doncs, concebuda principalment com una força que contribueix a l'afirmació del caràcter distint del Quebec i no com un mitjà per a mantenir la presència europea a Àfrica i en algun altre lloc en el Tercer Món.

Si actualment preval la idea que a la revalorització de l'estatut de la llengua seguirà el millorament de la situació socio-econòmica dels seus parlants, les preses de posició respecte de la normalització han estat molt de temps influïdes per la creença generalitzada que les diferències entre el francès quebequès i el de França eren la causa de l'estatut inferior del francès al Quebec. És així, doncs, que als seus inicis, l'Oficina de la llengua francesa (creada el 1961) es va esforçar a basar-se, al màxim possible, en el francès de París: amb la publicació de la seva *Norma del francès escrit i parlat al Quebec* (1965), l'Oficina només admetia una lleugera desviació de l'accent respecte de la pronúncia estàndard i només donava dret a ser citats als regionalismes lèxics de «bon gust» (només 62 regionalismes seran recollits en l'opuscle *Els mots canadencs de «bon gust»* (1968)); als nivells morfològic i sintàctic, l'alineament havia de ser total. Des de llavors, l'Oficina només s'ha pronunciat sobre la normalització d'una manera parcial; al 1980 va adoptar un *Enunciat d'una política respecte del préstec de formes lingüístiques estrangeres* i s'ha mantingut al marge de totes les discussions sobre la qüestió del «*joual*».

Gràcies al poder de normalització terminològica que li fou concedit per la *Carta de la llengua francesa* (l'ús de termes normalitzats publicats a la *Gasetta oficial* és obligatori «en els textos i documents que emanen de l'Administració, en els contractes de què forma part, en els llibres d'ensenyament, de formació i recerca publicats en francès al Quebec i aprovats pel Ministeri d'Educació, així com en els cartells públics» —però només en els cartells del govern a partir del 1983), l'Oficina de la llengua francesa pot determinar què és francès i què no ho és, al Quebec. A la pràctica, al llarg de la seva segona època d'existència, l'Oficina fou sensiblement menys *purista* que abans i es desmarcà en alguns aspectes del model europeu: va ratificar un determinat nombre d'anglicismes lèxics i de regionalismes, va proposar neologismes i va procedir a una sèrie d'adaptacions de termes francesos a realitats nord-americanes (exemples d'això, en trobem en la terminologia de l'alimentació, cf. Maurais, 1984b : 75-76). Així doncs, podem dir sens dubte que ens trobem davant del ressorgiment d'un francès quebequès estàndard. Però, de moment, deixant de banda l'*Enunciat d'una política respecte del préstec de formes lingüístiques estrangeres*, no es veu massa bé en quins principis es basa aquesta activitat, ja que si l'Oficina repudia la seva posició del 1965 pel que fa a la norma —o bé no s'atreveix a parlar-ne—, no ha elaborat cap altra nova doctrina respecte a aquest tema. Sembla que

les decisions es prenguin tal com vénen, sense una visió de conjunt i, fins fa poc, sense preocupació per la retroacció.

La querella del «*joual*» només ha complicat l'Oficina de la llengua francesa, ha dividit molt els ensenyants francesos. No és sinó a l'any 1977 quan el problema de la normalització en l'ensenyament va rebre un principi de solució, en el moment que l'Associació Quebequesa de professors de francès va adoptar la resolució següent: «Que la normalització de l'ús del francès a les escoles sigui l'ús del francès estàndard d'aquí. Aquest darrer és la varietat del francès valorat socialment que la majoria de quebequesos francòfons tenen tendència a emprar en les situacions de comunicació formal.» Malgrat això, els mestres han d'enfrontar-se amb el fet que hi hagi divergència entre el programa de la llengua normativa que s'ensenya i la d'alguns autors quebequesos, cosa que els crea algunes dificultats.

V. CARACTERÍSTIQUES DEL PROCÉS DE NORMALITZACIÓ LINGÜÍSTICA QUE ES PRACTICA DES DE FA QUINZE ANYS

Més que resumir les polítiques lingüístiques quebequeses i avaluar el progrés de la francesització (podeu consultar Plourde, 1984), en aquest apartat número 5, s'intentarà d'analitzar els trets més característics de la normalització lingüística des del 1969.

a) Des del 1969 —any en què H. Charbonneau, J. Henripin i J. Légaré, ja citats anteriorment, preveien la davallada del francès a Montreal— fins a la tardor del 1983 —moment en què es constitueix una comissió parlamentària per estudiar les esmenes que cal fer a la *Carta de la llengua francesa*—, el fet lingüístic ha estat centrat al voltant d'un debat demogràfic. El punt culminant sembla aconseguir-se l'any 1977, amb les discussions sobre l'adopció de la *Carta de la llengua francesa* (els estudis més importants sobre els quals es basà el govern, podem trobar-los a Amyot, 1980).

El principals aspectes que es discutiren van ser: l'avaluació del nombre d'alumnes francòfons i alloçlots en la xarxa escolar anglesa, el grau de disminució de la clientela susceptible d'accedir a les escoles angleses segons la legislació lingüística i el càlcul d'immigrants procedents d'altres províncies canadenques, els fills dels quals no podrien freqüentar més l'escola anglesa al Quebec (aquest aspecte desaparegué més tard de la *Carta de la llengua francesa* per una decisió del Tribunal Suprem del Canadà). Després del 1977, els estudis demogràfics s'han basat en els efectes de la *Carta* en la composició lingüística de la clientela escolar; això va demostrar que el percentatge de nens alloçlots augmentava a l'escola maternal i a l'escola primària francesa (cf. Paillé, 1983); paral·lelament un determinat nombre de pares anglòfons decidien de portar els seus fills a l'escola francesa (de 9.213, el curs 1979-80, es passà a 6.920, el curs 1982-83: aquestes xifres ens mos-

tren, doncs, que el fracàs del referèndum del 1980 sobre la sobirania-associació va modificar l'actitud dels anglòfons respecte del francès). Però ara que els fills dels immigrants comencen a adaptar-se a l'escola francesa, la qüestió demogràfica —que conservarà sempre la seva importància a causa de l'aclaparadora desproporció numèrica entre anglòfons i francòfons a Amèrica del Nord— tendeix a portar cap a un debat de naturalesa més aviat sociològica sobre la convivència de nens d'origens lingüístics diversos a les escoles franceses que fins fa ben poc eren ètnicament i culturalment homogènies. Els problemes d'integració comencen en efecte a accentuar-se en algunes escoles de Montreal. La reflexió sobre aquest tipus de problemes acaben de començar en els ambients francòfons; és, per tant, massa aviat per extreure'n els trets més remarcables.

b) Les lleis de 1974 i de 1977 varen comportar el que anomenaríem una burocratització de la llengua: el 1983, 346 funcionaris treballaven a l'Oficina de la llengua francesa, 32 a la Comissió de la protecció de la llengua francesa, 31 a la Comissió de toponímia, 35 al Consell de la llengua francesa, sense comptar el personal, sovint eventual, de les diferents comissions ministerials de terminologia. Per tant, podem considerar que el Quebec s'ha servit dels mitjants administratius necessaris per a l'aplicació de la seva legislació lingüística. Una bona part del personal va veure's afectat per la primera etapa de la francesització d'empreses: estudi de l'anàlisi lingüística a què ha de procedir cada empresa que tingui cinquanta persones o més treballant, i d'altra banda, negociació d'un programa de francesització entre l'empresa i l'Oficina de la llengua francesa. Segons els resultats d'aquest darrer organisme, de les 1528 empreses amb més de cent treballadors, 552 han rebut ja el seu certificat de francesització i 292 apliquen un programa de francesització que farà possible que el 1988 en tinguin ja un certificat. Aquest certificat verifica que l'empresa pot funcionar en francès, és a dir, que aquesta ha procedit a la traducció dels seus documents més importants (formularis, reglaments interns, manuals, catàlegs, convencions collectives...) i que un nombre suficient dels seus càrrecs de comandament pot expressar-se en francès.

Però, si hi ha la infraestructura necessària per a la francesització, cal encara una segona etapa, la implantació del francès com a llengua normal en el treball de cada empresa. Malauradament, tenim poques dades fiables: encara que no hi ha dubte que hi ha hagut un augment de l'ús del francès en l'àmbit laboral aquests darrers deu anys, no tothom està d'acord en la importància del fenomen. D'una banda, hi ha qui pensa que hi ha hagut un augment poc significatiu (p. ex. Monnier, 1984); d'altra banda, hi ha qui pensa el contrari —i aquesta és l'opinió del grup de pressió anglòfona Aliança Quebec (cf. *Le Devoir*, 4 de juny de 1984, p. 8)— són els qui consideren que hi ha hagut un clar progrés del francès. En qualsevol cas hi ha segurament algun obstacle: és la poca participació aparent dels obrers en la

normalització del francès. La situació devia ser força inquietant ja que el govern proposà, el 1983, en les esmenes fetes a la *Carta de la llengua francesa*, una sèrie de mesures amb l'intent d'assegurar una participació més gran dels obrers.

c) El cop de mestre de la *Carta*, allò que explica sens dubte bona part dels resultats positius que podem constatar actualment (fins i tot si, com acabem de veure, hi ha divergències pel que fa a la importància del fenomen) és el fet d'haver lligat la francesització de les empreses amb la promoció social dels francòfons (la francofonització). Del 1971 al 1981, el percentatge dels francòfons en els càrrecs de direcció i de comandament d'una empresa passa del 64,9 % al 69,1 % (els francòfons representen el 82,5 % de la població del Quebec), però aquests estan sobrerrepresentats a l'Administració (el 98,8 % de places) i a les empreses estatals (el 97,3 %). En el sector privat, ocupen el 58,2 % de places d'alta direcció i el 65,2% de càrrecs de comandament intermedi; el moviment de francofonització sembla que afecta de manera particular els llocs de treball d'alta direcció: el percentatge dels francòfons arriba al 71,8 % d'entre la cohort dels 30-39 anys enfront del 43,5 % per als 60 anys o més (Sales i altres, 1984 : 349-350). De totes maneres, cal considerar aquests percentatges d'una manera paral·lela al fet que, en el sector privat, el coneixement de l'anglès continua essent rendible, cosa que es tradueix en una remuneració més alta: en el sector privat, versat cap al mercat exterior, els anglòfons que ocupen càrrecs de comandament guanyen més que els anglòfons bilingües o que els francòfons unilingües o bilingües (R. Lacroix i F. Vaillancourt, 1983 : 33). Finalment, en el moment en què sabem que la *Carta de la llengua francesa* legitima d'alguna manera la diglòssia, ja que aquesta permet «l'ús d'una altra llengua que no sigui el francès, com a llengua de funcionament» (art. 144 modificat el 1983) en les seues socials i els centres d'investigació, dos llocs on els ingressos dels anglòfons són superiors als dels francòfons bilingües; podem preguntar-nos si el moviment de francesització no s'aturarà quan els francòfons hauran aconseguit ocupar els càrrecs de direcció que cobegen ja que la seva motivació econòmica a imposar el francès haurà desaparegut: quan els francòfons bilingües ocuparan els càrrecs de direcció i els de comandament, no hi haurà potser el perill que es produeixi una reanglització?

d) Es considera sovint que la *Carta de la llengua francesa* imposa l'unilingüisme francès. És això el que efectivament es pot deduir d'una lectura superficial de la llei, ja que aquesta llei imposa el francès com a llengua oficial a l'Assemblea nacional i com a única llengua en els cartells públics (amb algunes excepcions a les quals ja s'ha alludit) i que obliga les persones morals a defensar una causa en francès davant dels tribunals. Però tota la part que fa referència a la llengua de la justícia i de l'Assemblea nacional

va ser declarada inconstitucional pel Tribunal Suprem del Canadà des del 1979. Fins fa poc, l'únic article de la Carta que imposava encara l'unilingüisme francès era el que feia referència als cartells públics, però una sentència l'ha declarat incompatible amb la Carta quebequesa dels drets de la persona (la causa ha estat apel·lada). Altres sentències han reduït també l'aplicació d'alguns articles de la *Carta de la llengua francesa*. Així doncs, val més considerar el que queda de la Carta com un mitjà per definir les relacions del francès i l'anglès en el territori del Quebec, ja que a més, molts articles preveuen l'ús d'una altra llengua al costat del francès.

e) Les lleis de 1974 i de 1977 han portat cap a una redefinició de les relacions entre la majoria francòfona i la minoria anglòfona. Aquesta darrera ha deixat de rebre progressivament l'aportació dels neocanadencs que l'engrandien; paral·lelament, els anglòfons estan a punt de perdre la seva situació d'intermediaris a les empreses entre els treballadors francòfons i el capital anglo-saxó. Però, més que d'una redefinició de les relacions entre una majoria i una minoria, potser seria més just parlar de dues majories ja que els francòfons, minoritaris demogràficament i econòmicament en el conjunt canadenc, són majoritaris al Quebec, i que els anglòfons, minoritaris al Quebec, són majoria al Canadà des del punt de vista demogràfic, polític i econòmic.

Finalment, és important de remarcar que amplis àmbits de la vida quebequesa s'escapen de la legislació lingüística del Quebec perquè aquests sectors queden fora de la competència del govern federal: és sobretot el cas dels bancs i de les empreses de transport interprovincial i és, per tant, el cas de tots els qui treballen al Quebec als ministeris federals i a les societats estatals administrades per Ottawa. És més, malgrat l'existència d'una legislació lingüística, el francès manté difícilment la seva situació al Quebec: al padró del 1981, només un 0,1 % de les persones d'origen no francòfon tenia el francès com a llengua d'ús normal. A tot el Canadà, la llengua francesa perd terreny. I els esforços del govern federal per fer del francès una llengua normal en l'àmbit laboral de la Funció Pública federal, ja sigui a la capital nacional o a les províncies anglòfones de fora, han estat considerats com un fracàs (cf. Strong, 1984). Al cap i a la fi, el manteniment de la situació actual del francès al Quebec, sense que hi perdi terreny, exigeix que s'adoptin mesures d'intervenció encara més vigoroses.

V. BIBLIOGRAFIA

ALÉONG, Stanley (1981), «Nationalisme et purisme linguistique au Québec», *Culture* 1 (2), p. 31-41.

- AMYOT, Michel (1980), *La situation démolinguistique au Québec et la Charte de la langue française*, Québec, CLF (Conseil de la langue française).
- BOUTHILLIER, Guy et MEYNAUD, Jean (1972), *Le choc des langues au Québec*, Montréal, Presses de l'Université du Québec.
- CHARBONNEAU, Hubert, HENRIPIN, Jacques et LÉGARÉ, Jacques (1960), «La situation démographique des francophones au Québec et à Montréal d'ici l'an 2000», *Le Devoir*, 4 novembre 1969.
- LACROIX, Robert et VAILLANCOURT, François (1981), *Les revenus et la langue au Québec (1970-1978)*, Québec, CLF.
- LEFEBVRE, Gilles (1962), «L'étude de la culture: la linguistique», *Recherches sociographiques* III/1-2, p. 233-249.
- MAURAS, Jacques (1984.), «Le bilinguisme de masse au Québec», Rouen, Prépublications du Symposium international de glottopolitique, vol. 1.
- (1984b), *La langue de la publicité des chaînes d'alimentation*, Québec, CLF.
- MONNIER, Daniel (1984), *La situation de la langue française au Québec —statistiques récentes*, Québec, CLF.
- PAILLÉ, Michel (1983), *La Charte de la langue française: bilan et orientations démographiques*, Québec, CLF.
- PLOURDE, Michel (1984), «Bilan de l'application des politiques linguistiques des années 70 au Québec», *Actes du congrès Langue et Société*, Québec, CLF, t. 1, p. 41-66.
- Rapport de la Commission royale d'enquête sur le bilinguisme et le biculturalisme*, Ottawa, 1965-1970.
- SAINT-GERMAIN, Claude (1980), *La situation linguistique dans les écoles primaires et secondaires, 1971-1972 à 1978-1979*, Québec, CLF.
- SALES, ARNAUD, BÉLANGER, Noël et ALLAIRE, Benoît-Guy (1984), «Langue, groupes linguistiques et positions d'encadrement et de direction dans les secteurs privé et public au Québec», *Actes du congrès Langue et Société au Québec*, CLF, t. 1, p. 348-358.
- STRONG, Charles (1984), «La réforme linguistique au Canada», *Le Devoir*, 6 gener 1984, p. 13.

